

Kaja Širok

IZ JUGA NA SEVER

migracije v Slovenijo v
povezavi izgradnje urbanih
okolji: primer Nove Gorice

Najbolj pa me razpizdi, ko mi napišejo Marko Djordjič. Pičke materine nepismene. (...) Đorđić. A je težko? Šest črk. Dva đ pa mehki ć. Na vsaki kurčevi tipkovnici jih imaš. Samo to je ta nacionalizem. Oni nas čefurjev ne marajo in potem zanalašč tako napišejo. (...)¹

Goran Vojnović, Čefurji raus !

Črka ć. V osnovi je enaka č, samo pol strešice manj jo je, v njenem izgovoru se ustnice rahlo spačijo in spahnejo č v en kot. Pravijo ji tudi mehki č, čeprav med trdo in mehko varianto ne obstaja pol razlike, temveč nova oseba. Drug izgovor popači pomensko nespremenjeno besedo, a, kot opisuje Goran Vojnović v prvencu Čefurji raus, pomensko spremeni osebo. Kajti vsi čefurji na ć so stereotipno kriminalci, medtem ko so nosilci pomensko ovrednotene črke č sprejeti kot olikani in zgledni državljani. Če si Rajić ali Petrović si verjetno priplaval proti toku iz Balkana, medtem ko so tvoji sosedge Pavlovići in Miškovići že zdavnaj asimilirana sorta, ki je prepoznala vrednote slovenske kulture in jih

¹ Vojnović, Čefurji raus!, str. 67

poenotila v svojo identiteto. Nenazadje, kot pravi Tonči Kuzmanić, so nosilci priimkov na č bitja s pol strešice,² in ker slovenska abeceda ne pozna črke ć, je njihove priimke smiselno pretvoriti v č.

V slovenskem okolju menjava črke ć za č ne predstavlja bistvene spremembe, po svoje je to uvedla praktičnost in ležernost domišljanja, da bodo vsi priseljenci zelo veseli abecedne dobrodošlice in se nad njo ne bodo vsajali. Tako ne pomnim, vsaj ne do devetdesetih, da bi kdo javno ovrednotil svojo zahtevo po ohranjanju legitimnosti nad priimkom. Ravno obratno, pretvorba v Č je prinašala afirmacijo in asimilacijo v okolju. Sprenevedanje, da zaradi manjkajočega dela strešice ljudje niso bili v enakih odnosih na delovnem mestu ter težje zaposljivi na bolje plačanih delovnih mestih, ne bo del te razprave in jo prepuščam drugim priložnostim. A vendar ne morem mimo dejstva, da je tematika priseljevanja v Slovenijo iz drugih jugoslovanskih republik prepletena s stereotipi in predsodki. Ti v prvi fazi povečujejo Slovence kot delovne in poštene ljudi, medtem ko so priseljenci v veliki meri neizobraženi in agresivni ljudje, ki se v novem okolju ne asimilirajo, temveč si ga podrejajo in se v njem širijo.

Primer Fužin kot »čefurskega« naselja v Ljubljani bi bil več kot prikladen za potrditev prejšnje teze, če ne bi v naselju živeli tudi *Slovinci* in če se ne bi priseljenci naseljevali tudi izven fužinske enklave. Historično se je priseljevanje na območje Slovenije začelo že veliko poprej in generacijsko lahko, glede leta prihoda in strategije (ne)ohranjanja kulture izvirnega okolja, govorimo danes o popolni asimilaciji, delni asimilaciji in postopni (de)asimilaciji priseljencev z območja bivše skupne države.

Prispevek ponuja vpogled v kompleksno tematiko migracije v Slovenijo iz drugih jugoslovanskih držav pred letom 1991 ter ustvarjanje nacionalne identitete pred in po letu 1991. Temelji na pregledu raziskav, statističnih podatkov in ustnih pričevanj priseljenih v Slovenijo ter poskuša osvetliti odnose priseljencev do novega okolja. V ospredju je vprašanje gradnje identitete in umeščanje priseljencev v razvoj povojnih urbanih naselij. Rast priseljevanja ljudi iz vseh strani Jugoslavije je krepil oblikovanje multikulturne skupnosti, predvsem v hitro rastočih industrijskih centrih, ki so potrebovali novo delovno silo. A po razglasitvi slovenske neodvisnosti leta 1991 so tisti prebivalci, ki etnično niso bili slovenskega izvora, postali »tujci« v lastnem mestu in bili marsikje zaradi svojega priimka (in etnične pripadnosti) verbalno šikanirani in tudi fizično napadeni.

Pojav nestrpnosti poraja vprašanja integracije, asimilacije ali etničnega izločanja, posebno zato, ker so priseljenci izbrali različne načine izražanja svoje (narodne) identitete. V prispevku bom pokazala, da je ohranjanje identitete potekalo na različne načine; strategije ohranjanja identitete so bile osnovane na

2 Kuzmanić, Bitja s pol strešice : slovenski razizem, šovinizem in seksizem.

tradicijah, ki jih je v določenih primerih bilo potrebno ponovno vzpostaviti, kajti ob prihodu v Slovenijo so bili nekateri priseljenci premladi, da bi sploh opazili spremembe v svojem okolju, še posebej zato, ker so se ves čas premikali zgolj znotraj meja ene same države, takratne Jugoslavije.

Priseljevanje v Slovenijo je naraščalo nenehno a počasi do 70. let, ko pa se je zaradi slovenske ekonomske rasti število priseljencev tako rekoč podvojilo. Če je prvo desetletje po koncu druge svetovne vojne karakteriziralo priseljevanje častnikov in drugih uslužbencev jugoslovanske vojske ter njihovih družin, je desetletje kasneje (začetek šestdesetih) priseljevanje postalo sezonsko oz. začasno, bodisi zaradi dela kot zaradi šolanja. V šestdesetih beležimo rast priseljevanja, z izrazitimi povečanimi migracijskimi tokovi iz Bosanske Krajine (severozahodna Bosna), Bosanske Posavine, vzhodne Srbije ter iz juga Srbije ob Južni Moravi. Taista območja bodo ostala glavni vir priseljevanja v Slovenijo tudi v poznejših desetletjih.³ Ta migracijski val je najverjetneje bil večji in širši, kot pričajo uradni dokumenti popisa prebivalstva pred letom 1991, kajti premiki so se dogajali znotraj enovite države in priseljenci niso bili primorani prijaviti svojega prihoda v druge dele države. V vsakem primeru so procesi priseljevanja korenito spreminjali in oblikovali multikulturno sestavo prebivalstva. Kot opisuje Dolenc, so najhitreje spremembe narodnostne sestave Slovenije beležili v sedemdesetih letih, ko se je zaradi zagona gospodarstva po prvi gospodarski reformi izboljšal življenjski standard in prišlo do dviga slovenske rodnosti. V obdobju največje rodnosti so pomemben delež povečanja neslovenskega prebivalstva predstavljala rojstva druge generacije priseljencev.⁴ V obdobju do leta 1980 se je najbolj povečala skupna rast prebivalstva, *ob popisu leta 1981 pa je bilo v Sloveniji več kot 150 tisoč narodnostno neavtohtonega prebivalstva, kar je bilo 23 tisoč več, kot je bilo priseljenih iz drugih republik (cit.).*⁵ Priseljevanje je bilo izrazito urbano (več kot 80% jih je prebivalo v mestih), po številu so prednjačili priseljenci iz BIH, kjer se je beležil skoraj 40% odstotek vseh priselitev iz nekdanje Jugoslavije, z zelo majhnim številom povratkov.⁶

SELITEV V SLOVENIJO

Nadežda se je rodila leta 1950 v Vojvodini. Pri petnajstih letih je šolanje nadaljevala izven domačega kraja in se zaposlila v jugoslovanskem letalskem prevozniku *Jugoslovenskem Aerotransportu*. Z možem Milanom se je preselila

3 Dolenc, Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni, str. 76-81;

4 Prav tam, str. 80.

5 Prav tam.

6 Prav tam, str. 81.

v Novo Gorico leta 1975 in si tu ustvarila dom. Mož je tega leta namreč dobil službo na carini in Nadeždi, takrat še njegovi puncu, je mesto bilo takoj všeč.

»Ko sem prvič prišla v Gorico ... Vozili smo se celo noč. Po tisti dolgi vožnji iz Beograda do Gorice z avtobusom je Gorica bila tako jasna, tako s soncem obsijana, tako čista. Tako se mi je zdelo lepo. Še danes, ko jo vidim tako čisto, obsijano, si rečem, tako je, kot kadar smo prišli prvič v Gorico. In sem se odločila, da bomo tukaj živeli. Jaz sem bila iz Beograda, iz tistega živčava. Delala sem na JAT-u, na letališču, imela sem dobro službo. Odločila sva se, da greva na svoje. Odločili smo se za Novo Gorico, ker se mi je zdelo lepo, da vzgajaš otroke v tako majhnem mestu. Razmišljala sem že kot mama, tako sem gledala na mesto. Tukaj ni bilo nič, bilo je kot v enih toplicah. Tu ni bilo nočnega življenja, ni bilo za mlade. Ni bilo isto, kar smo mi imeli tam, ampak ker sva se že odločala, da bova imela otroke, da bomo družina, nama je ustrezalo. Odločila sva se za Slovenijo, ker je takrat bila vse Jugoslavija. Nisva se selila v drugo državo. Če bi se selila iz ekonomskih razlogov, bi šla v Nemčijo, šla bi za gastarbajterje. Zdelo se nam je fajn, da sva v Jugoslaviji, a vendar da sva odmaknjena od staršev. Da si ustvariva svoj dom, in zdelo se mi je, da Nova Gorica vse te pogoje izpolnjuje. Pa hitro sva dobila stanovanje.«⁷

Navezovanje stikov v novem okolju za Nado (kot jo danes imenujejo v Sloveniji) in njenega moža ni predstavljalo nobenih težav, saj je, po njenih besedah, mesto bilo polno priseljenih ljudi iz drugih jugoslovanskih republik. Kot sama pove, v Novi Gorici ni bil nobeden domačin.

»Prva prijateljstva so bila iz carine, kjer je delal mož. Tam so delali Srbi, Črnogorci, bili so iz cele Jugoslavije. Dokler se nisem zaposlila, nisem imela stikov z domačini. Pravih Novogoričanov itak ni bilo. Tu so vsi prišli iz drugih vasi, ob vikendih so odhajali domov. Nova Gorica je bila takrat prazna, sprehajali smo se okoli samo mi, Neslovenci. Družili smo se, stanovali smo v carinskem bloku.«

Dve leti po rojstvu prvega otroka je Nada dobila službo na GOSTOL-u.⁸ Kot pravi, se je tu njen stik z slovenskim prebivalstvom okreplil, vendar ne brez upoštevanja kulturnih nerazumevanj, ki so delno izhajala iz že vzpostavljenih stereotipnih podob. Te so se kazale po pripovedovanju pričevalke v vsakdanu.

»V Jugoslaviji je takrat veljalo, da so Slovenke bolj emancipirane, ker so delale in služile denar. Ko sem prišla v Gorico, so vse ženske delale, imele so svoj avto in same hodile na žure. Moja sodelavka je začela delat pri petnajstih na Gostolu. Je imela avto, sezidala si je hišo, ampak o stvareh zunaj Gorice ni vedela nič. Niti je ni zanimalo ... Ko sem prišla iz Beograda, sem prinesla s sabo vse svoje obleke. V Beogradu smo se lepo oblačili, smo se sprehajali, hodili ven. V Gorici nisem imela kam, mojih oblek nisem mogla nositi, ker so bile preveč za Gorico. Enkrat sem se lepo

7 Intervju 10/N. L. Š.; 2004.

8 Goriške strojne tovarne in livarne

oblekla za v službo in sem imela črne nogavice, ker so pristale na obleko. Pa so me cel dan v službi vsi spraševali, kaj se mi je hudega zgodilo. Najprej nisem razumela, potem se ugotovila, da se barvane najlonke tu ne nosijo. Potem sem večino mojih oblek odnesla nazaj v Beograd, ker jih tu nisem rabila.»

Redna zaposlitev, emancipacija, nakup lastnega avtomobila in finančna neodvisnost so pogost spremljevalec ženskih pripovedi o vzroku prihoda v Slovenijo. Nadina zgodba v svojem bistvu ni toliko drugačna kot zgodbe drugih priseljenk, ki so se v Slovenijo priselile konec sedemdesetih. Prihajale so na obisk k bratu ali drugemu sorodniku, tu dobile zaposlitev in ostajale kot delovna sila v tovarnah. Po sedemdesetih, v času ekonomskega booma, ki je predvsem pomenil priseljevanje moške delovne sile, se v osemdesetih okrepi ženska migracija (53% odstotkov vseh), predvsem iz BiH (56%).⁹ Selitve so bile posledica razvejanih družinskih poznanstven (in pomoč pri iskanju zaposlitve za prijatelje iz izvirnega kraja) ter povpraševanju trga po nekvalificirani ženski delovni sili v tovarnah. Priseljenke so se v novem okolju finčno osamosvojile, spoznale fante in si ustvarile družino, oblikovale svojo mrežo prijateljev in poznanstev.¹⁰ V predstavljeni Nadini zgodbi izstopata dva podatka, ki med seboj dopolnjujeta naše vedenje o novem okolju – rast industrije je omogočala dober standard in spodbujala zaposlovanje žensk. Specifičnost okolja je bila v tem, da je mesto že po definiciji svojega nastanka bilo mesto priseljencev, saj se je gradnja urbanega prostora pričela šele leta 1948, torej trideset let pred Nadinim prihodom v mesto. Ljudje so se v nastajajoče mesto selili z okoliških hribov, iz drugih mestnih središč in zaradi velikega povpraševanja po delavski sili tudi iz drugih republik Jugoslavije. Za to ne preneseča dejstvo, da je novo okolje bilo precej drugačno glede kulture in navad oblačenja. A kot pravi Nada, v Novi Gorici ni bil noben domačin in, istočasno, so se vsi lahko počutili njegovi prebivalci. Bilo je hibridno mesto, ki je šele razvijalo svoj urbani potencial in odnos med prebivalci.

PRIMER NOVE GORICE

Nastanek Nove Gorice je tesno povezan s poveljno zgodovino in nastankom nove mejne razmejitve med Jugoslavijo in Italijo. Po podpisu pariške mirovne pogodbe 10. februarja 1947 je območje Goriške potrebovalo nov administrativni center, zato se je na sestanku razdelka za gradnje in obnovo pri gospodarskem odseku okrajnega izvršilnega odbora Gorica 17. aprila 1947 ustanovil delovni

⁹ Dolenc, Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni str. 86;

¹⁰ Za razliko od žena oficirjev JLA, ki so bile praviloma vzdrževane, slabo poznale jezik, slabe vključenosti v družbo in samega statusa JLA družin niso nikoli iskale zaposlitve v novem okolju. Dolenc, Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni, str. 76-77;

odbor za gradnjo novega mesta.¹¹ Za lokacijo je bilo izbrano ozemlje poleg stare Gorice, kjer se je nahajalo novo goriško pokopališče. Do njega je iz Gorice vodila cesta z drevoredom, imenovana Sv. Gabrijel (danes Erjavčeva ulica; Erjavčev drevored). Ob poti je stala ena od mnogih goriških opekarn, na travnikih ob potoku Koren pa je bilo nekaj kmetij, ki so pripadale zaselku Grčna. Ob železniški postaji Transalpina, ki je pripadala Jugoslaviji, je bilo stanovanjsko poslopje za železničarje.¹² »Zgradili naj bi nekaj velikega, lepega in ponosnega, nekaj, kar bi sijalo preko meje.«¹³

In so gradili. Kot prva je decembra 1947 prispela srbska mladinska brigada, ki je bila konec meseca tudi proglašena za prvo udarno brigado.¹⁴ Sledile so druge mladinske brigade, prihajali so ljudje iz cele Jugoslavije. Ravnikarjeva zasnova mesta, izdelana po teorijah Le Corbusiera, je želela spremeniti odnos do kvalitete življenja. Predvidel je veliko sonca in velike zelene površine. Po začetni gradnji t. i. »ruskih blokov«¹⁵ na Kidričevi ulici je bila urbanistična zasnova mesta spremenjena in Ravnikarjevo mesto ni nikoli zaživelo. Začeli so nastajati veliki bloki z malimi stanovanji, travnatih površin je bilo vedno manj. V koraku z različnimi političnimi tendencami so se spreminjale urbanistične zasnove mesta. Gradnja mesta je potekala nenačrtno, glede na potrebe mesta in političnih interesov. Iz velike magistrale v centru mesta je nastala cesta s parkirišči, mali trg na sredini nakupovalnega centra je prevzel vlogo mestnega jedra. V času industrijskega razcveta so se v mesto vrtnic selili iz cele Jugoslavije, saj jih je tu čakala dobro plačana služba. Neposredna bližina meje pa je nudila materialne ugodnosti, ki so v tistih časih bile dobrodošle in izboljševale standard družin.

V Novo Gorico so se leta 1948 kot prvi priseljevali domačini iz okoliških vasi, istočasno pa so iz območja drugih republik prihajali vojaki JLA in drugi uslužbenci vojske, ki pa v kraju niso ostajali. Prvi poveljni priseljenci so bili državni uslužbenci, učitelji, zdravniki in gradbeni delavci, ki so oblikovali nastajajoče mesto. Iz Jugoslavije so prihajali vojaki JLA, ki so nadzorovali obmejni prostor, cariniki ter delavci na Jugoslovanskih železnicah. Prve velike migracije so bile v sedemdesetih,¹⁶ ko so v mesto prihajali polni avtobusi delavcev iz SFRJ. Mlade so novačili kar na Zavodih za zaposlovanje; ker doma ni bilo dela, so prihajale cele vasi, generacije mladih. Za njimi so prihajali drugi, iz istih koncev, iz istih družin.

11 Nusdorfer Vuksanović, Ko so na solkanskem polju še orali.

12 Rosa, Uršič, *Na solkanskem polju je raslo mesto*. Pokrajinski arhiv v Novi Gorici; 1998; str. 4.

13 Torkar, *Racionalizacija urbane strukture Nove Gorice z arhitekturo*.

14 Nova Gorica, 3. 1. 1948, št. 1, str.2.

15 Izraz »ruski bloki« označuje prvih šest blokov zgrajenih v Novi Gorici. O tem, zakaj imajo takšno ime, nisem našla nobenih podatkov. Izraz zato povzemam po Rosa, Uršič, *Na solkanskem polju je raslo mesto*, str. 4.

16 Statistični urad Republike Slovenije; Popis prebivalstva 2002; 888 prebivalcev se je v mesto preselilo med leti 1971/ 80 (vprašanje št. 18);

V obdobju t.i. industrijskih migracij so po podatkih intervjuvancev v Novi Gorici prednjačili prebivalci Vranjaka (*»Vranjak je bil kompletamente cela vas tukaj«*¹⁷), Modriče, Cazina¹⁸ ...

Veliko se jih je v času »desetdnevne« vojne vrnilo na svoje domove, kjer so gradili hiše, vendar se danes zaradi ekonomske nestabilnosti nekateri spet vračajo na delo v Slovenijo.

*» Samo iz Kraljeva so na bivša Vozila prišli delat trije, štirje avtobusi. Delavce so pobirali pred takratnimi Zavodi za zaposlovanje, v Novo Gorico so tako prihajale cele generacije, vasi mladih fantov. V času vojne se jih je veliko vrnilo, a veliko jih je tudi ostalo.«*¹⁹

Razširjeno mnenje, da so priseljenci v Slovenijo prihajali na začasno delo in da jih je večina doma gradilo hišo in razmišljala o kasnejši vrnitvi domov, ni točna. Razloge za priselitev v Slovenijo Danilo Dolenc (Položaj in status ABČHMS) klasificira kot ekonomske, osebne (družinske), prisilne in »druge razloge«.²⁰ Najštevilčnejši so bili ekonomski migranti, ki so v selitvi videli možnost za izboljšanje svojega ekonomskega položaja in priložnost za socialni napredek družine. Ekonomskim migrantom so sledile družine, ki so vštete v družinske migracije. Vzroki za osebne selitve so raznoliki in odvisni od posameznikovih okoliščin. Med priseljence iz drugih vzrokov Dolenc uvršča državne uslužbenice (zaposleni v JNA, carini, državni upravi). Ti kraja svoje selitve niso izbirali in so se po ozemlju selili po državnih direktivah. Prav premestitve jugoslovanske vojske na mejna slovenska ozemlja so v prvem obdobju po drugi svetovni vojni predstavljale edine večje migracijske tokove. Nalogo varovanja državne meje so opravljali mladi vojaki, ki so bili večinoma srbske narodnosti, po rodu iz Srbije in Hrvaške.²¹

Priseljevanje v Slovenijo je konstantno rahlo naraščalo do sedemdesetih let, po uveljavitvi ekstenzivne ekonomije v drugi polovici sedemdesetih pa naj bi se število priseljencev podvojilo. Kot smo že dejali, je v obdobju prvih povojnih migracij prevladovala moška populacija. Žene so za možmi prišle kasneje, v kolikor je migracija bila vezana na moževo delo na meji (JLA, carina, železnice); velikokrat do migracije cele družine ni prišlo. Zgodilo se je tudi, da so priseljencu sledili bratje, prijatelji in šele na to družina. Tak tip migracij je značilnejši za drugo obdobje priseljevanja, v času ekstenzivne migracijske politike in odpiranja

17 Intervju S. Stanković, 2005.

18 Prednjačili so prebivalci iz tedanje BiH, kar je razvidno tudi iz podatkov popisa 2002. Za državo prvega prebivališča je 1270 novogoričanov označilo BiH (vprašanje št. 17); le 392 jih je kot materni jezik izbralo bosanski jezik.

19 Intervju S. Stanković, 2005.

20 Dolenc, Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni, str. 49; Raziskava »Perceptije slovenske integracijske politike«. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2005.

21 Prav tam, str. 55.

novih delovnih mest. Vzrok ni bil samo združevanje družin, temveč odpiranje novih delovnih mest v rastoči industriji.

»Prišla sem na obisk k enemu fantu. S prijateljico sva prišli tako, na počitnice. Pa nas je vprašal, če bi rade delale, da v Cicibanu iščejo delavke. In sem si rekla, zakaj pa ne. Službo sem takoj dobila in sem ostala. Najprej sva s prijateljico živeli pri tem fantu, potem sem šla na svoje. Spoznala sem svojega moža in tako je bilo. Nikoli nisem mislila ostati. Sedaj živim tukaj.«²²

Največji razmah priseljevanja je tako v Novi Gorici zabeležen v drugi polovici sedemdesetih, ko se pojavi potreba po številni delovni sili iz drugih področij Jugoslavije. Migracije, ki so potekale, so bile internega tipa, saj so se ljudje kljub temu, da so bili etnično mešani, selili znotraj iste države. Ob razglasitvi slovenske neodvisnosti v letu 1991 je bilo mnogo prebivalcev mesta etnično drugorodnih in postali so priseljeni »tujci«.

Priseljenci so bili odtrgani od matičnega okolja in so v novem okolju morali dvakrat oblikovati svojo identiteto. Prvič ob priselitvi, ko so, večinoma zaradi ekonomskih migracij, iskali svoj življenjski prostor in si tam oblikovali življenjski vsakdan. Drugič so svojo identiteto oblikovali po osamosvojitvi Slovenije, ko so se znašli v novem položaju tujca v državi, čeprav jih je veliko že pridobilo slovensko državljanstvo. Kolikšna je stopnja asimilacije in kolikšna intergracije, je zgodba posameznikov. Prav tako je težko določiti, kako številne so bile migracije v Slovenijo in kateri kraji so beležili največje izseljevanje in kateri priseljevanje.

Po Miranu Komacu je slika migracijskih procesov v Slovenijo iz območij bivše skupne države namreč nepopolna in pomanjkljiva. Migracijski tokovi naj bi bili obsežnejši kot zapisani, saj so do leta 1991 priseljevanja potekala znotraj enotne države in migranti svojih prihodov v novo okolje velikokrat niso prijavljali. Po navedbi istega avtorja so migracijski procesi močno spreminjali narodno sestavo prebivalstva. Odstotek opredeljenih kot Slovenci je tako leta 1971 znašal 94,03%, leta 1981 90, 52% in leta 1991 87, 84%.²³

Koliko se jih je po letu 1991 dejansko odselilo iz države, ne vemo. Po mnenju Komaca je ta podatek praktično nemogoče najti. Največ naj bi se odselilo Srbov in Črnogorcev, najmanj Bošnjakov (Muslimanov) in Hrvatov. Odselitev večjega števila srbskega prebivalstva je razumljiva iz dejstva, da so Srbi sestavljali velik del pripadnikov JLA in so se po osamosvojitvi vrnili s svojimi družinami domov. Danes tvorijo priseljenci izrazito urbano populacijo. Na območju Ljubljane živi tretjina vseh opredeljenih, ostala večja mesta so Kranj, Maribor, Jesenice (...), industrijski centri, kjer so ob prihodu dobili delo in ostali.

22 Intervju 8/ P. S., 2005.

23 Komac, Migracijski tokovi po drugi svetovni vojni, str. 56-57.

Podatkih popisa leta 2002²⁴ kažejo, da je v Sloveniji živelo 150.763 oseb, 7,7 % prebivalstva, ki so se v Slovenijo preselili iz območja bivše skupne jugoslovanske države oz. njenih naslednic. Pretežni del migrantov, skoraj 85 % (127.518 oseb), je prišel v Slovenijo pred letom 1991; dobra polovica migrantov se je priselila v obdobju 1971- 1990.

Soočanje z različnimi oblikami nestrpnosti do Neslovencev iz bivše Jugoslavije je sovpadalo z osamosvojitvijo Slovenije. Predvsem Srbi so bili zaradi vojne na Balkanu ter enačenja z JLA in režimom Slobodana Miloševića pogosta tarča napadov javnosti.²⁵ Oblike netolerance so bile manjše, te so bile popisana ali uničena vrata stanovanja, šikaniranja v šoli in na delovnem mestu, bile pa so tudi druge, hujše oblike nestrpnosti. Med temi je v slovenski javnosti najbolj odmevala »afera izbrisanih«.

Želja po vrnitvi v Srbijo ni prisotna pri starejših priseljencih, katerih potomci so si družino ustvarili v Novi Gorici. Ta skupina je tudi podvržena hitri asimilaciji, saj vnuki nimajo stikov z izvornim okoljem svojih starih staršev. Želja po vrnitvi v državo izvora je bolj prisotna pri moškem delu prebivalstva. Razlog je mogoč predvsem v dejstvu, da so moški bolj vezani na svoje tradicionalno okolje in so si večinoma tudi obnovili staro ali pa zgradili novo hišo v domačem kraju, kamor bi se preselili na stara leta. Ob priselitvi so novo okolje jemali kot začasno, bilo jim je vir dobrega zaslužka v času, ko je doma primanjkovalo delovnih mest. Vendar so bili priseljenci še zelo vezani na domače okolje. Več informatork je povedalo, da so se večinoma selili le moški, katerim se je šele kasneje pridružila še žena z otroki. Čez poletje so se vračali na možev dom in počasi gradili bivališče.

To je tudi razlog za pogostejše vračanje v možev rojstni kraj. Ženske pa si želijo ostati, kjer imajo tukaj svoje otroke in okolico, na katero so vezane, in kjer vzdržujejo svoj način življenja.²⁶

»Prva leta smo se redko vračali v Srbijo, potem je oče pri Kraljevu kupil zemljo in hišo. Začel je zidati hišo in mislili smo, da bomo živeli dol. Vizija je takrat še bila, da bomo živeli tam. Potem je bila vojna in smo ostali tukaj.«²⁷

Intenzivnost navezanosti na družino je danes eden najpomembnejših vzrokov za vzdrževanje stikov s krajem izvora. Družinske razmere migranta, navezanost na kraj/ državo izvora, vrednotenje same etnične pripadnosti ter želja po vrnitvi domov pogojujejo vračanja priseljencev in posledično, njihovih potomcev. Tisti, ki že dolgo bivajo v Sloveniji, v državi izvora morda nimajo več sorodnikov in prijateljev. Tesni stiki so večinoma časovno pretrgani pri priseljencih, ki imajo čez

24 www.stat.si/popis2002/si/kaj_je_popis.html

25 Kuzmanić, Ksenofobija v nekdanji SFR Jugoslaviji in v postsocialistični Sloveniji, str. 23- 27.

26 Pezdir, Stiki in vezi med priseljenci iz nekdanje Jugoslavije in njihovimi potomci v Sloveniji z izvornim okoljem, str. 652-654.

27 Intervju 7/A.D., 2005.

60 let. Razlog za pogoste stike je tudi geografska bližina ali oddaljenost domačega ozemlja, ter navezanost posameznika na kraj izvora in sorodstvene vezi.

Informatorji v grobem priseljence iz nekdanje skupne države se uvrščajo v tri skupine: priseljence, ki aktivno delujejo v matičnih kulturnih društvih in se identificirajo kot pripadniki izvirnega okolja; priseljence, ki se etnično identificirajo po okolju izvora, vendar nimajo nobenih nacionalno-etničnih teženj po izkazovanju svoje pripadnosti; priseljence, ki se ne identificirajo po izvornem okolju in so se asimilirali.

KAKO JE NADA DOŽIVELA OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE?

Nova situacija, nastala z osamosvojitvijo Slovenije, je Nadino družino pustila v velikem precepu. Svojci so jih vabili nazaj domov v Srbijo. Veliko ljudi se je odselilo. Neka družina, s katero so se veliko družili, je čez noč spakirala stvari in odšla iz Slovenije. Niso se niti poslovili in ni več slišala zanje. Z možem sta se odločila, da ostaneta, in zaprosili so za slovensko državljanstvo. Vendar so se stvari spremenile.

»Stvari so se spremenile, čez noč so se spremenile. Mi smo težko dojemali situacijo, ker ne moreš verjeti, kako se je vse enkrat podrlo. Ostali smo brez države, bili smo prisiljeni zaprositi za državljanstvo. V tem ni bilo nič hudega, tako je povsod po svetu. A mi smo v tej Jugoslaviji kar naenkrat ostali brez Jugoslavije. Zaprosili smo za državljanstvo in čakali, ali ga bomo dobili, kako bo šlo, kako bomo živeli. Seveda so bile spremembne, v naših glavah je bilo drugače, mi smo se rodili v Jugoslaviji in tako so nas učili. Mi Jugoslovani smo imeli Jugoslavijo v svojih glavah. To je bila ena država in bilo mi je vseeno, kje bomo živeli, zato sem se odločila, da bomo živeli tukaj. Mene ni nikoli motilo, da živi več narodov skupaj. Rojena sem v Vojvodini. Tam smo bili vsi pomešani, enkrat smo se v srednji šoli pogovarjali, koliko nacij smo imeli v razredu. Bili smo vseh nacij, a tega nismo niti vedeli. Če je prišel h komu Madžar, so govorili madžarsko, če Slovak, so govorili slovaško. Mi s tem nismo imeli problemov, tako smo odrasli, tako živeli.«

In zaključí: *»Danes se ti ljudje opravičujejo, v smislu, sej si fajn, a oprosti, ker ne govoriš slovensko. Ker nisi Slovenec. Zakaj? Meni se ni treba za nič opravičevati, ne počutim se kriva zato, ker nisem Slovenka. To ti dosti pove o tem, ko ti rečejo, da ti si v redu, ampak oprosti ...«*

Ključna sprememba definicije o tem, kdo so priseljenci v mestu, je bilo leto 1991, ko so bili državljani drugih republik SFRJ razumljeni kot priseljen element, medtem ko so slovensko govoreči priseljenci bili razumljeni kot domačini. Marsikateri priseljenec iz »juga« je takrat v mestu bival že več kot

trideset let, si tu ustvaril družino in okolje razumel kot svoj dom. Priselitev v nov kraj so priseljenci razumeli kot del njihove emancipacije in se kot tak ni razlikoval od priselitve slovenskega prebivalstva. Nova Gorica je namreč sama po sebi specifična, saj so bili vsi prebivalci priseljeni in so vsi izhajali iz drugačnih okoljih, tako socialno kot geografsko. Stigmatizacija in diskriminacija priseljencev iz drugih jugoslovanskih republik se je kazala tako v vsakodnevnih stikih kot v odklonilnem medijskem diskurzu do priseljencev. Zaradi vojn na območju nekdanje Jugoslavije so se okrepila nacionalistična čustva, medverski in mednacionalni konflikti, ki so se zrcalili tudi v novih strategijah prijateljstev in oblikovanju odnosov med pripadniki različnih etničnih skupnosti.

V prepletanju osebnih zgodb, ki iščejo svojo identiteto in prostor, je Nova Gorica ostala mesto na meji. Danes se spopada s padanjem gospodarske rasti in zapiranjem teh istih tovarn, ki so pred tremi desetletji in več odprto vabila nove prebivalce v nastajajoče mesto. Gradili so jo sami – vsi, razen redkih izjem –, priseljenke in priseljenci.